

Nacsinák Gergely András

FÉSZEKLESŐ

2018-06-07 | ESSZÉ

Ha lehetne, legszívesebben hajnalokat gyűjtenék. Hajnalpírt az Égei-tengerről, téli reggelek mályvaszín derengését egy rendezőpályaudvar vágányai fölül; párás kora őszi fényeket, melyekben egy teljes év dús érettsége pezseg; hideg, szikrázó pirkadatokat a hegyvidékről, új teremtést idéző heroikus napkeltéket felhők közt áttörő sugárpázmákkal, nyári virradatot, amely mézes és meleg, mint az érett füge

húsa. De mert egy efféle gyűjtemény tárolása meglehetősen akadályokba ütközik, kénytelen-kelletlen beérem hajnalversekkel. A reggeleknek ugyan elsősorban zenéjük van, de ezt a zenét még senkinek sem sikerült igazán hangszerekkel követnie; és árnyalataik, mivel a világ legillékonyabb létezői, rendre elillannak a vászonnról. Talán a szavak. Elvégre azok éppen a megfoghatatlant ábrázolják. Hajnalverseket gyűjtök tehát.

*

Gyűjteményemben helyet kapott Weöres Sándor néhány rövid verse („*Ki a reggelek illatos sűrűségét / és legtítkoltabb óráinkat ringatod...*”) („*Gyöngyszekfű, illatos/ hajnalban harmatos, / pártája, minden szirma tűzlángos*”), és pár archaikus népi imádság. Aztán Tóth Árpád antik veretű sorai:

*„Ó, édes napsütés! felém ragyogva fordul
A sok-sok bús dolog s a sok bús szürke hely,
Megannyi drága serleg, színültig telt kehely,
Melyből a habzó, dús fény részeg bőséggel csordul –
És részegít a látás, szeszéllyel kitalált
Eszmék tánca agyamban bódult karnevált rendez,
És csak iszom a fényt... szomjas, szegény szememhez
Emelem az ömlő fény egyetlen italát...”*

A hajnalfény okán ki ne felejtsem Babitsot, és a *A csengetyűs fiút*, mert ennek kapcsán jöttem rá, hogy hajnalverseket kell gyűjtenem:

*„Minden reggeli látomásból
szemem mögött dal erjed, érik
mint nyílt hordóban aromás bor.*

*Ázik az utca friss aranyban
reggeli csengő csengi végig:
ezüst hal az arany folyamban...”*

És persze Hölderlin, akinek *Reggelje* egészen olyan, mintha egy Caspar David Friedrich-festményt olvasnánk, mintha Beethoven egyik nyitányát betűzném:

*„A fűben harmat gyöngyei; ébred és
szökik a forrás; ejti szelíd fejét
a lenge nyír és tündökölve
zizeg a lombja; s amott a szürke*

*felhők körül már lángkoszorú remeg,
hirdetve, némán, hogy tör elő a fény;
mint parti hullám, úgy özönlik
mind magasabbra a szent gomolygás...” [1]*

Ehhez a grandiózus freskóhoz képest Petri György reggeli kávézása otthonos pasztellszínű:

*„Szeretem az őszi hideg szobákat,
ülni kora reggel összehúzott köntösben
a kitárt ablaknál, vagy a tetőn,
párolog a völgy meg a csésze kávé
– ez hűl, amaz melegszik...”*

És végül az egyik legutóbb lelt, és legnagyobb becsben tartott, apró ékkő, mely elférne egy gyermek markában, egy gyűrű foglalatában, mégis a hajnalok minden árnyalatát tükrözi: Giuseppe Ungaretti két sorból – és jóformán két szóból – álló műve, a *La Mattina*.

*M'illumino
d'immenso*

Mindössze ennyi. Csekélynek sem nevezhető olasztudásom birtokában a verset első olvasásra mindjárt lefordíthatatlannak ítélttem: később rájöttem, hogy két magyar fordítása is létezik, Végh Györgytől és Rónay Györgytől: ez utóbbihoz még egy esszé is tartozik, amely a két sor fordításának nehézségeit taglalja. Idézi többek közt a német változatot, és elborzad, hogy rokon nyelv ide vagy oda, az *Unermessliches* mennyire nem ugyanazt jelenti, mint az *immenso*. Végül a szöveget így magyarítja:

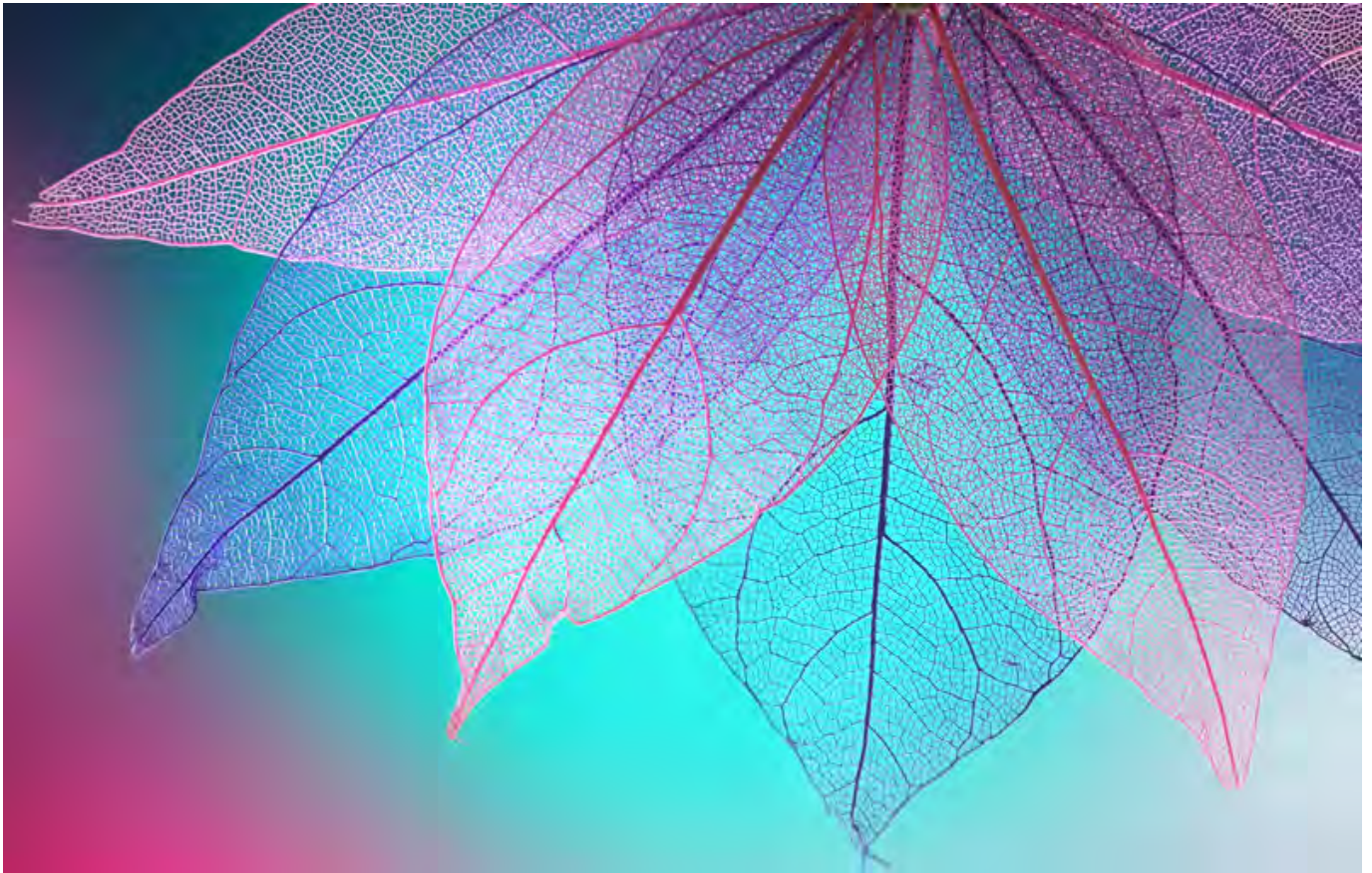
*Végtelenséggel
hajnalodom.*

Végh György változata ugyanerre:

*Fölvirrad bennem
a végtelenség.*

Lehet-e ennél közelebb is férközni az Ungaretti-féle két sor titkához? – tűnődtem egy reggel a kertben üldögélve. És miben is állna ez a titok? Voltaképp arra voltam kíváncsi, idén is befészkeltek-e magukat a körtefán függő odúba a széncinkék: ám mivel ezt nem lehetett pár perc alatt egyértelműen kideríteni, a kezem ügyébe eső

papírlapon elkezdtem változatokat firkálni e két sorra, időöltésképp. Fordításnak nem mondanám, inkább útkeresésnek, kísérletezésnek. Egyik szemem az odún, a másik a papíron.

*

Először is: mit jelentenek a szavak? *Megvilágít* és *fölmérhetetlen*. Tehát: „*Megvilágít* a mérhetetlen”. Csakhogy ez így semmit sem mond. Üresen koppannak a hangok. Talán a tördelés segít:

Megvilágosít
a mérhetetlen.

Nem lett jobb. A szavak szótári jelentésével nem sokra megyünk, mert úgy látszik, itt a szavak nem *utalnak* valamire, nemcsak jelentenek *valamit*, hanem rögzítik egy pillanat erejét. Bizonyára a napkelte pillanataét. Amikor a láthatárral szemben állót egyszerre tetőtől-talpig elborítja a fény, tagjain előmlik, szemében fellobban a napsugár. De

nemcsak megvilágítja, meg is világosítja, fénybe vonja, mégpedig nemcsak a bőrét, hanem a látását, értelmét is ugyanúgy. Szembogarának sötétjében felfénylik a hajnali ég, a tekintet éjszakájában lobot vet a reggel tüze.

*Fényével telít
a mérhetetlen.*

Csakhogy a mérhetetlen sokkal inkább hat műszaki megállapításnak, mint az *immenso*. Mondjuk akkor: határtalan.

*Fénnyel telít
a határtalan.*

Most a „telít” nem tetszett: nélkülözi a területet, amit a „megvilágítás”, az *illuminare* egyértelműen jelez. Annak tapasztalatát, hogy a fény, amely az égbolton ragyog, s amely e pillanatban szétárad a föld színén, mindennel együtt énrajtam is tündököl.

*Világol rajtam
a végtelen.*

Vagy:

*Hajnalodom
a határtalannal.*

S ha veszem a bátorságot, hogy megfordítsam a sorrendet:

*Határtalanban
hajnalodom.*

De nem: nyilván nem véletlen a sorrendiség. Mintha kinyílna a szem, vagy mint mikor elsőként a csukott szemhéjat festi meg a fény, s az önmaga világosságát érzékeli legelőször, csak aztán pillant körbe, méri fel a szabad, tágas tereket, a hajnali

horizontot.

*Megvirrad rajtam
a virradat.*

Esetleg

*Kivirulok
a virradattal.*

No nem, ez végképp zsácutca, olyan, mintha egy ökörfarkkóró szólalna meg.

*Végtelennel
felderengék.*

De ebből hiányzik az egyes szám első személyű nézőpont: csak kívülről látni a reggeli fényözönben állót.

*Engem világít
a határtalan.*

...amivel pont ugyanez a probléma, hiába hangsúlyos itt az *én*. Kifogytam az ötletekből – viszont az odú mélyéről mintha halk csivitelést lehetne hallani.

*

Végül is mi lehet ennek a versnek a titka – és egyáltalán: mi avatja ezt a pár szót verssé? Hogyan tartozhat ez a két odavetett sor ugyanabba a műfajba, mint *A walesi bárdok*? Persze képtelenség megmondani, egy vers mitől az, ami, tekintve, hogy eléggé különféle típusú szövegeket könyvelünk el versként, és sokszor hiába keresünk hozzájuk közös nevezőt, a legjobb akarattal sem találhatunk. A költészet definíciói rendszerint vagy annyira specifikusak, hogy csakis szakembereket elégíthetnek ki, vagy annyira általánosak, hogy cethalakra éppúgy alkalmazhatóak, mint versekre. Ilyesmivel nem is vesződöm: legfeljebb azon érdemes eltűnődni, hogy ez esetben mitől minősülhet versnek ez a két sor. Bárhogy forgassam akár az olasz szöveget, akár a magyar kísérleteket, csak arra jutok, hogy ez a két szó azért lehet vers, mert valamiképpen a végtelenség fészkel bennük. Jobb definícióm nincs. Ami máskülönben lehetetlennek tűnik: hogy két szó átfogja az egész horizontot; magába rejtse a hajnalok hol mélyülő, hol meg felragyogó színeit, az égbolt mélységét, amely csak a pirkadat és az alkony óráiban nyílik meg; hogy szorosán szedett betűi között helyet találjon a virradat tágassága – ez itt mégiscsak bekövetkezik.

Az ember, ha el akar mondani valamit, két lehetőség közül kénytelen választani. Vagy rajzolni kezd, apróra leír, megnevez, a szavak tűhegyével igyekezik rögzíteni az elfutó, színjátészó, összetett tapasztalatot, s a végén, mint a trópusi rovarászok, rendezett és tarka, ámde halott tablót tudhat magáénak – vagy igyekezik rátalálni a szavak rajzása közepette a kevés *elhagyhatatlanra*, amelyek nélkül semmit sem ér a beszéd. Olyan szavakra, melyek több másikat képesek fölidézni a kimondás kényszere nélkül; melyeknek holdudvara akkora, hogy egymaguk képesek bevilágítani a tapasztalat éjszakáját. Az *illumino* és az *immenso* két ilyen szó: mint két hatalmas, kitárt szárny, melyek árnyékában rokon szavak, derivátumok és asszociációk serege sejlik fel; két szó, amelyek mélyre érnek a nyelvben, mint két visszhangos kút; a latin teljes történetét, győzelmeit és vereségeit hordják magukon, annak pontosságát és miszticizmusát, valamint szétágazását más nyelvekbe, ezért van, hogy annak is, aki nem tud olaszul, a vers félig-meddig érthető – és ennél érthetőbb nemigen lesz annak sem, aki esetleg tud. A hajnalok zenéjét nem lehet lekottázni (nem lévén két ugyanolyan dallamú), de a hajnaloknak igenis *van* zenéje, vagy jobban mondva van bennük valami zeneféle; és ez a zeneiség jelzésszerűen, de megbújhat az *illumino* és

az *immenso* dallamos kettős mássalhangzóiban. Mindkét szó, a *megvilágosít* és a *végtelen* is egyaránt a közmondásosan apró *i* betűvel kezdődik, ami a jézusi „nem veszhet el egy ióta sem” intelme óta a jelentéktelenség betűje az európai kultúrában: a héber abc-ben ugyanis a *jod* volt a legparányibb betű, csak egyetlen apró vonás, egy vessző a papíron. Ebből a semmiből indul ki és tárulkozik fel mindkét szó, ahogy a hajnal egész ragyogása is az első, jószerevel észrevétlen napsugárból röppen szerteszét. Ez a két szó pontosan az a két szó, amelyeknél van esély, hogy bennük megtelepedjen, elrejtőzzön a fogalmakat máskülönben messze kerülő mondhatatlan.

*

A szavak többsége kalitka: mondandónk verdes benne, kiutat keres belőlük, s ha teheti, adandó alkalommal megszökik. A filozófia általában abban hisz, hogy a rácsokat elég sűrűre vonva a szökés megakadályozható. A költészet meg abban, hogy a nyelv fészekké, odúvá, rejtekké tehető, ahonnan a közlés szabadon indulhat neki a kínálkozó tereknek. Ahonnan vagy visszatalál majd hozzánk, vagy sem. A cinkefiókák reggeli repülésének örök kockázata.

[1] Szabó Lőrinc fordítása

kép | shutterstock.com